Journal of Analytical Synergy and Scientific Horizon ISSN: 3060-5261 Impact Factor 10.5 / 2026
Volume 2, Issue 5

YANGI BAHOLASH TIZIMI SHAROITIDA O‘QUVCHILAR BILIM DARAJASINI ANIQLASHNING STATISTIK VA METODIK ASOSLARI

Mamanazarova Oydiniso Xolmamatovna
Kattaqo'rg'on tuman 2-umumiy o'rta ta'lim maktabi
O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari
mamanazarovaoydiniso549@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida joriy etilayotgan yangi baholash tizimi sharoitida o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlashning statistik va metodik asoslari tahlil qilinadi. Formativ va summativ baholashning o‘zaro bog‘liqligi, o‘quv natijalarini miqdoriy hamda sifat jihatidan baholash mezonlari, shuningdek, statistik ko‘rsatkichlar orqali o‘zlashtirish dinamikasini aniqlash imkoniyatlari yoritiladi. Baholash natijalarining ishonchliligi va obyektivligini ta’minlashda o‘rtacha arifmetik qiymat, foiz ko‘rsatkichlari, dispersiya hamda korrelyatsion tahlilning metodik ahamiyati asoslanadi. Shuningdek, statistik ma’lumotlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning individual ta’lim ehtiyojlarini aniqlash va pedagogik qarorlar qabul qilish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: yangi baholash tizimi, formativ baholash, summativ baholash, statistik tahlil, metodik yondashuv, bilim darajasi, baholash mezonlari, o‘zlashtirish dinamikasi, ta’lim sifati, pedagogik diagnostika.

Аннотация: В статье рассматриваются статистические и методические основы определения уровня знаний учащихся в условиях внедрения новой системы оценивания в общеобразовательных учреждениях. Анализируются взаимосвязь формативного и суммативного оценивания, количественные и качественные критерии оценки образовательных результатов, а также возможности выявления динамики успеваемости на основе статистических показателей. Обосновывается методическое значение среднего арифметического, процентных показателей, дисперсии и корреляционного анализа для обеспечения объективности и достоверности результатов оценивания. Особое внимание уделяется использованию статистических данных для выявления индивидуальных образовательных потребностей учащихся и принятия обоснованных педагогических решений.

Ключевые слова: новая система оценивания, формативное оценивание, суммативное оценивание, статистический анализ, методический подход, уровень

знаний, критерии оценивания, динамика успеваемости, качество образования, педагогическая диагностика.

Abstract: This article examines the statistical and methodological foundations for assessing students' knowledge levels within the framework of the new assessment system implemented in general secondary education. It explores the relationship between formative and summative assessment, quantitative and qualitative criteria for evaluating learning outcomes, and the potential of statistical indicators to identify changes in academic performance. Particular attention is given to the methodological significance of arithmetic means, percentage distributions, variance, and correlation analysis in improving the objectivity and reliability of assessment results. The article also discusses how statistical data can support the identification of students' individual learning needs and facilitate evidence-based pedagogical decision-making.

Keywords: new assessment system, formative assessment, summative assessment, statistical analysis, methodological approach, knowledge level, assessment criteria, academic performance dynamics, educational quality, pedagogical diagnostics.

KIRISH

Ta’lim sifatini belgilovchi muhim omillardan biri o‘quvchilarning egallagan bilim va ko‘nikmalarini qanchalik aniq, xolis hamda tizimli baholash bilan bog‘liq. An’anaviy baholash amaliyotida o‘quvchining muayyan vaqtdagi javobi yoki nazorat ishi natijasi uning umumiy o‘zlashtirish darajasini belgilashda asosiy mezon sifatida qaralgan bo‘lsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda bilimni baholash uzluksiz kuzatuv, tahlil va qayta aloqa jarayoni sifatida talqin etilmoqda. Bunday o‘zgarish baholashning nafaqat nazorat, balki o‘quv faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi diagnostik vazifasini ham kuchaytiradi. O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan yangi baholash yondashuvlari o‘quvchilarning bilim darajasini oldindan belgilangan mezonlar asosida aniqlash, ularning individual rivojlanish dinamikasini kuzatish va ta’lim natijalarini obyektiv tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Xususan, formativ va summativ baholashning o‘zaro uyg‘unligi o‘quvchining kundalik o‘quv faoliyati bilan muayyan bosqich yakunida erishgan natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq baholash mezonlarining mavjudligi o‘z-o‘zidan natijalarning to‘liq xolisligini kafolatlamaydi. Buning uchun olingan ma’lumotlarni to‘g‘ri qayta ishlash, taqqoslash va ilmiy asosda talqin etish talab etiladi. Aynan shu jarayonda statistik tahlil usullari alohida ahamiyatga ega. O‘quvchilarning baholash natijalarini o‘rtacha ko‘rsatkichlar, foizli taqsimot, dispersiya va o‘zlashtirish dinamikasi orqali o‘rganish sinfning umumiy bilim darajasi bilan bir qatorda, individual tafovutlarni ham aniqlashga yordam beradi. Masalan, ikki sinfning o‘rtacha baholash natijalari bir xil bo‘lishi

mumkin, biroq ballarning taqsimlanishi va o‘quvchilar o‘rtasidagi farqlar sezilarli darajada ajralib turadi. Shu sababli faqat o‘rtacha ballga tayanish ta’lim jarayonining haqiqiy holatini to‘liq aks ettirmaydi. Yangi baholash tizimining metodik samaradorligi statistik natijalarni pedagogik faoliyat bilan bog‘lay olishda namoyon bo‘ladi. Baholash jarayonida aniqlangan kamchiliklar asosida o‘qitish usullarini qayta ko‘rib chiqish, differensial topshiriqlar ishlab chiqish hamda o‘quvchilarga individual yondashish ta’lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan hisoblanadi. Bunda statistik ma’lumotlar oddiy raqamlar yig‘indisi emas, balki o‘qituvchining metodik qarorlarini asoslovchi axborot manbai vazifasini bajaradi. Mazkur tadqiqotning maqsadi yangi baholash tizimi sharoitida o‘quvchilar bilim darajasini aniqlashda qo‘llaniladigan statistik usullar va metodik yondashuvlarning ilmiy-nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning pedagogik diagnostikadagi imkoniyatlarini ochib berish hamda baholash natijalaridan ta’lim jarayonini takomillashtirishda foydalanish yo‘llarini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

O‘quvchining bilim darajasini bitta nazorat ishi yoki yakuniy ball orqali aniqlash uning haqiqiy imkoniyatlarini to‘liq aks ettirmaydi. Bir xil baho olgan ikki o‘quvchining bilimni egallash sur’ati, xatolar xususiyati va mustaqil fikrlash darajasi turlicha bo‘lishi mumkin. Yangi baholash tizimining metodik jihatdan muhim tomoni ham aynan shu farqlarni aniqlashga qaratilgan. Formativ baholash o‘quvchining bilim olish jarayonidagi o‘zgarishlarni kuzatishga, summativ baholash esa belgilangan o‘quv maqsadlariga qay darajada erishilganini tekshirishga imkon beradi. Baholash natijalarini statistik tahlil qilishda o‘rtacha ballning o‘zi yetarli emas. Masalan, 25 nafar o‘quvchidan iborat ikki sinfning o‘rtacha natijasi 75 ballni tashkil etishi mumkin. Biroq birinchi sinfda aksariyat o‘quvchilar 70–80 ball oralig‘ida natija ko‘rsatgan, ikkinchi sinfda esa ballar 40–100 oralig‘ida taqsimlangan bo‘lishi mumkin. Bu shartli misolda o‘rtacha qiymat bir xil bo‘lsa-da, bilim darajasidagi tafovut sezilarli. Standart og‘ish va mediana kabi statistik ko‘rsatkichlar ana shunday farqlarni aniqlashga yordam beradi. Baholashning metodik aniqligi topshiriq mazmuniga ham bog‘liq. Faqat faktlarni eslab qolishga qaratilgan savollar o‘quvchining tahlil qilish, taqqoslash yoki bilimni yangi vaziyatda qo‘llash qobiliyatini yetarlicha ochib bermaydi. Shu sababli baholash vositalarida reproduktiv topshiriqlar bilan bir qatorda muammoli vaziyatlar, amaliy mashqlar va mustaqil xulosa chiqarishni talab qiluvchi savollar ham bo‘lishi zarur. Bunda har bir topshiriqning baholash mezoni oldindan aniq belgilanishi kerak. Statistik ma’lumotlarning pedagogik qiymati xatolar tarkibi o‘rganilganda yanada yaqqol ko‘rinadi. Masalan, sinfdagi o‘quvchilarning 60 foizi muayyan topshiriqni noto‘g‘ri bajargan bo‘lsa, muammo faqat ayrim o‘quvchilarning tayyorgarligi bilan bog‘liq bo‘lmasligi mumkin. Topshiriqning

tushunarliligi, mavzuni o‘qitish usuli yoki ajratilgan vaqt ham tahlil qilinishi lozim. Aksincha, xatolar kichik guruhda takrorlansa, individual yoki tabaqalashtirilgan mashg‘ulotlar samaraliroq bo‘lishi mumkin. O‘quv natijalarining vaqt davomida o‘zgarishini kuzatish ham alohida ahamiyatga ega. Dastlabki va keyingi baholashlarda bir xil kompetensiyalar tekshirilib, topshiriqlar murakkabligi o‘zaro moslashtirilsa, ballardagi o‘zgarish bilim rivojlanishini baholashga yordam beradi. Natijalarning oshishi har doim ham o‘qitish metodining samaradorligini isbotlamaydi, chunki bunga topshiriqlarning murakkabligi, o‘quvchining mustaqil tayyorgarligi va boshqa omillar ham ta’sir qilishi mumkin. Shu jihatdan yangi baholash tizimining amaliy samarasi to‘plangan ballar soni bilan emas, balki ushbu natijalar asosida qanday pedagogik qarorlar qabul qilingani bilan belgilanadi. Statistik tahlil o‘quvchilarning bilim darajasidagi tafovutlarni ko‘rsatadi, metodik tahlil esa ularning ehtimoliy sabablarini aniqlash va o‘qitish jarayoniga tegishli o‘zgartirishlar kiritish imkonini beradi.

XULOSA

Yangi baholash tizimida o‘quvchilar bilim darajasini aniqlashning aniqligi baholash mezonlari, topshiriqlar mazmuni va natijalarni tahlil qilish usullarining o‘zaro muvofiqligiga bog‘liq. O‘rtacha ball, mediana, standart og‘ish va foizli taqsimot kabi statistik ko‘rsatkichlar o‘quvchilarning o‘zlashtirish holatini turli jihatlardan baholashga imkon beradi. Biroq raqamli natijalar o‘quvchining bilim olish jarayonidagi barcha xususiyatlarni ifodalay olmaydi. Shu sababli statistik hisob-kitoblar pedagogik kuzatuv va metodik tahlil bilan birgalikda olib borilishi zarur. Formativ va summativ baholash natijalarini qiyosiy o‘rganish bilimdagi bo‘shliqlarni aniqlash, individual o‘sish dinamikasini kuzatish hamda o‘qitish usullarini takomillashtirish uchun asos yaratadi. Baholashning haqiqiy samaradorligi esa o‘quvchilarga qo‘yilgan ballarda emas, balki aniqlangan muammolarga nisbatan qabul qilingan pedagogik yechimlarda namoyon bo‘ladi. Statistik aniqlik va metodik yondashuvning uyg‘unligi baholashni oddiy nazorat vositasidan ta’lim sifatini boshqarishning ilmiy asoslangan mexanizmiga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 6-maydagi 263-son qarori. Sifatli ta’limni ta’minlashda ijobiy natijalar ko‘rsatayotgan umumiy o‘rta ta’lim maktablari rahbariyati hamda o‘qituvchilariga ustama berish tartibini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. – https://lex.uz/acts/-6911657
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2025-yil 4-fevraldagi 1-mh-son buyrug‘i. O‘quvchilar bilimini baholash tartibiga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida. – https://lex.uz/docs/-7362905

3. Black, P., Wiliam, D. Assessment and Classroom Learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 1998. – Vol. 5, № 1. – P. 7–74.

4. Brookhart, S. M. How to Create and Use Rubrics for Formative Assessment and Grading. – Alexandria, VA: ASCD, 2013.

5. Hattie, J., Timperley, H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. – 2007. – Vol. 77, № 1. – P. 81–112.

6. Nitko, A. J., Brookhart, S. M. Educational Assessment of Students. – 6th ed. – Boston: Pearson, 2011.